

УЛС ТӨРИЙН НАМЫН ҮЗЭЛ СУРТЛЫН ӨӨРЧЛӨЛТ, ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА

А.Мөнхцэцэг

*ДХИС-ийн Эрх зүй, нийгмийн ухааны сургуулийн
Нийгмийн ухааны тэнхимийн багш, магистр*

Товч агуулга: Монголын улс төрийн намуудын үзэл суртлын өөрчлөлт, гадаадын зарим орнуудтай харьцуулан судалж сайжруулах, боловсронгуй болгох.

Түлхүүр үг: Улс төрийн нам, үзэл суртал, үзэл баримтлал, Их Британи, Холбооны Бүгд Найрамдах Герман улс.

Удиртгал

Өнөөдөр дэлхийн улс төрийн намууд тэр дундаа ардчилал амжилттай хөгжсөн гэгдэх өрнөдийн нөлөө бүхий томоохон улс орны улс төрийн намууд улс төрийн үзэл, бодлогын харьцангуй прагматик чиглэлийг баримжаалж буй нөхцөлд тэдгээр орнууд намуудын үзэл, онолын эрс, хатуу зааграл нийгэмд төдий шаардлагагүй болсон нь үнэн юм. Улс төрийн ийм орчинд намууд болон олон түмний улс төрийн үзэл, ухамсар, соёл харьцангуй өндөр түвшинд хүрсэн байх нь ойлгомжтой.

Улс төрийн намын тухай Монгол Улсын хууль 1990 онд батлагдаж 1991, 1996, 2005, 2020 онд тус тус нэмэлт өөрчлөлт оруулсан. Ингэхдээ Европын орнуудын олон түмний намын бүтэц, зохион байгуулалтыг шууд хуулбарлах замаар намын хуулийн концепцийг боловсруулсан нь намуудыг төвлөрсөн, том нам байхыг шаардсан хууль болсон юм.²²² Төвлөрсөн гэдгийг сахилга баттай, нэгдсэн удирдлагатай байх, том гэдгийг орон даяар бүтэц зохион байгуулалттай, гишүүнчлэлтэй байх явдал гэж ойлгодог.

Нам судлаач Ж.Сартори улс төрийн намыг “Улс төрийн үзэл санаа, үзэл баримтлал, сонирголоороо нэгдсэн хүмүүсийн бүлэг”²²³ гэж тодорхойлсон байна. Монгол улсын Улс төрийн намын тухай хуулийн 4 дүгээр бүлгийн нэгдүгээр зүйлд: “Нам нь Монгол улсын Үндсэн хуульд заасны дагуу нийгмийн ашиг сонирхол болон хувийн үзэл бодол, улс төрийн үйл ажиллагаа явуулах зорилгын үүднээс сайн дураараа эвлэлдсэн Монгол улсын иргэдийн нэгдэл мөн” гэжээ.

Намуудын улс төрийн баримт бичигт тусгагдсан үзэл санаа, тэдгээрийн үйл ажиллагааны шинж байдлаас үзэхэд улс төрийн нийтлэг зорилгодоо хүрэх арга зам, шийдэл нь нам бүрийн хувьд харилцан адилгүй байгаа билээ.

Улс төрийн намын үзэл суртал

Үзэл баримтлал гэдэг бол (латин хэлний *concretio* – хүртэхүй гэсэн үгнээс гаралтай бөгөөд англиар *concept*, оросоор *концепция*) бодит байдлын аль нэг үзэгдэл, үйл явцын тухай үзэл санааны систем бүхий тогтолцоо, бас тэдгээр үзэгдэл, үйл явцыг үзэж ойлгоход баримталдаг, хөтөч болдог үзэл санаа юм. Үзэл баримтлал нь байгаль, нийгмийн шинжлэх ухааны аль ч салбарт боловсрогдон гарч хэрэглэгдэж байдаг. Нийгмийн хөгжлийн талаарх шинжлэх ухааны үндэслэгээтэй, системчлэгдсэн үзэл санаа, ойлголт, итгэл үнэмшлийг цогцыг үзэл баримтлал гэнэ.

Нийгмийн амьдралын социал, эдийн засаг, улс төр, гадаад бодлого, экологи зэрэг бүхий л салбарыг хамарч үзэл баримтлал нь эцсийн дүндээ тухайн үндэстэн, түүнийг бүрдүүлэгч хувь хүмүүсийн эрх, эрх чөлөөг хангахад чиглэнэ.

Үзэл суртал гэдэг бол (идея буюу үзэл санаа, логия буюу судлал, сургаал гэсэн хоёр үгний нийлбэр утга бүхий ойлголт, англиар *ideology*, оросоор *идеология*) нийгмийн тодорхой бүлгийн үйл ажиллагааны туршлага, амьдралын нөхцөлөөс үүдэн бий болдог онол, үзэл санаа, эдгээрт үндэслэсэн үйл ажиллагааны удирдамжийг

²²² “Улс төрийн намын тухай хууль” 2005

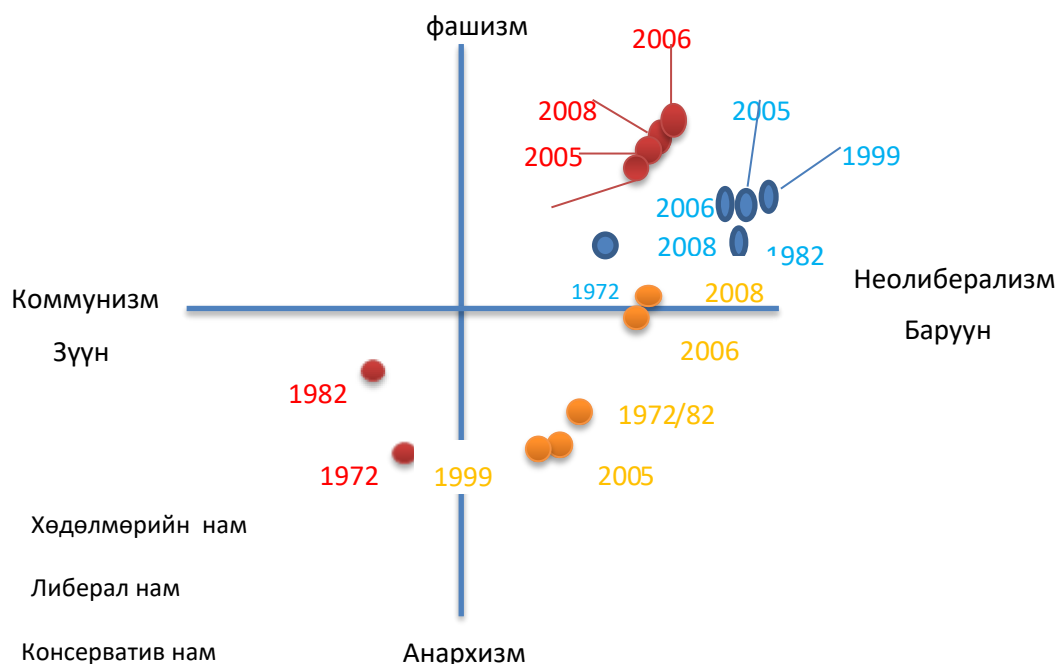
²²³ Sartori G. Parties and Party System. London. 1976. P.23

багтаасан үзэл бодлын систем юм.²²⁴ Үзэл суртал нь энгийн ухамсараас гагцхүү онолын баримтлалтай байдгаараа чанарын хувьд ялгагддаг бөгөөд онолын үндэс, номлол нь боловсрогдсон нөхцөлд л тодорхой үзэл суртал болж чадна.

Улс төрийн үзэл суртал бол нийгмийн байгууллыг бүхэлд нь болон түүний социал, улс төр, эдийн засаг, оюун санааны амьдралын байгаа бодит байдал хийгээд тэдгээрийг цаашдаа хэвээр байлгаж бэхжүүлэх, эсвэл хувиргаж өөрчлөх зорилтыг нийгмийн тодорхой анги, давхрааны язгуур эрх ашиг, байр суурийн үүднээс системтэй тусган илэрхийлж томъёолсон улс төрийн онол, үзэл санаа, үндэслэлүүдийн нийлбэр цогц байдаг. Улс төрийн үзэл сурталыг тухайн анги давхрааны төлөөлөгч, тусгайлан бэлтгэгдсэн үзэл сурталч буюу мэргэжлийн хүмүүс, сэтгэгчид боловсруулдаг.

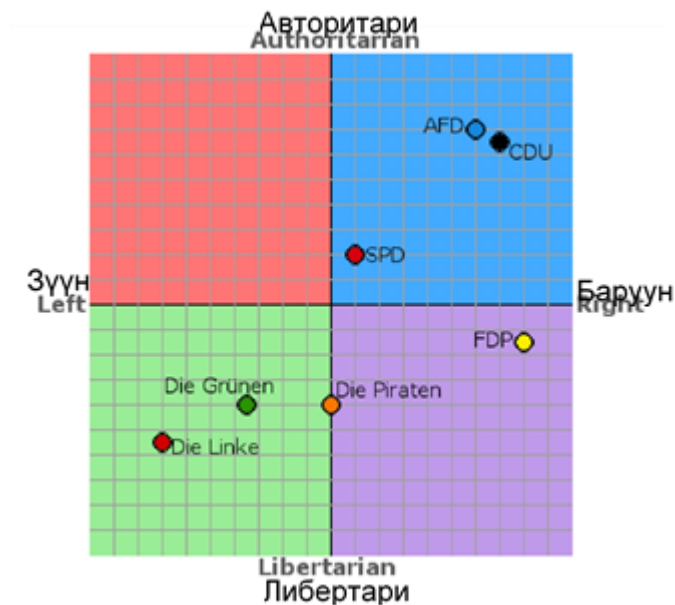
“Үзэл суртал”гэсэн нэр томъёог XVIII зуунд амьдарч байсан Францын эрдэмтэн Дэстют дэ Траси зохиол бүтээлдээ анх хэрэглэсэн гэдэг. Тэр үед үзэл санааны үүсэл, хөгжлийг судалдаг шинжлэх ухааныг ингэж нэрлэдэг байжээ.²²⁵

Их Британи улсын гол гурван намын бодлогын өөрчлөлт: Хамгийн их шилжилттэй нам нь хөдөлмөрийн нам байна. Одоогоос 30 жилийн өмнөх европын социал демократ намууд өдгөө илүү нео-либерал шинжтэй болсон байгааг графикаар үзүүлбэл:

²²⁴ Д.Болд-Эрдэнэ “Монголын улс төрийн нам, намын систем” УБ., 2008

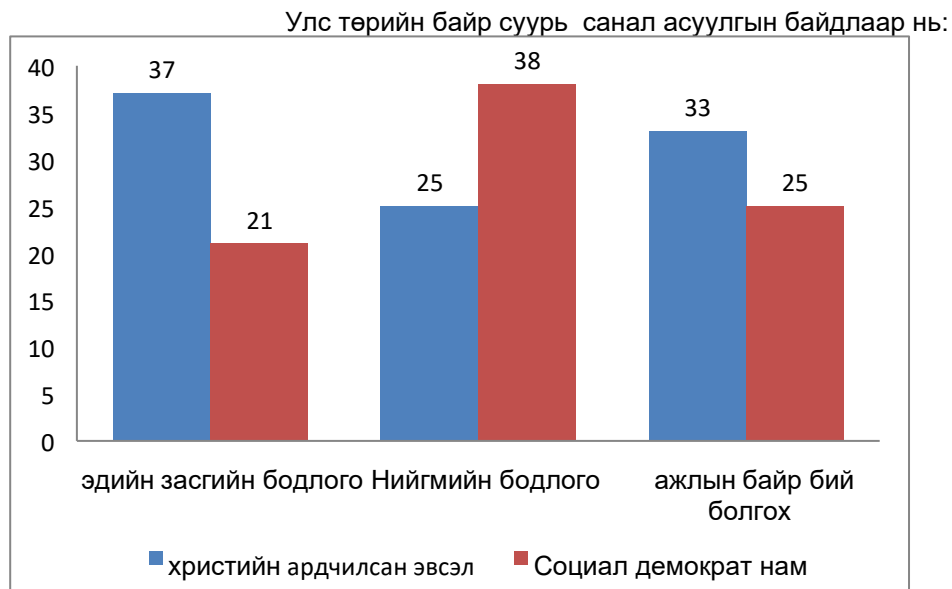
²²⁵ МУИС “Улс төрийн шинжлэх ухаан” УБ., 2010 тал118

Герман улсын улс төрийн намуудын байр суурийг аваад үзвэл,
Тайлбар:

CDU –христийн ардчилсан эвсэл

SPD –социал демократ нам

Эх сурвалж нь: 2012 оны 11 сарын улс төрийн барометрийн судалгаа

Ардчилсан улс орнууд дахь социал демократ намууд нео-либерал эдийн засгийн бодлогыг баримтлах болсон билээ. Намуудын хооронд дахь үзэл сурталын ялгаа улам бүр ойртсон. Үүнийнэг тод жишээ нь, Данийн социал демократ засгийн газар тэтгэвэрийг бууруулж, хамгийн баян хүн амын хэсэгт татварын хөнгөлөлт

үзүүлээд зогсохгүй Сири лүү довтлох АНУ-ын төлөвлөгөөг “Социал демократ” ерөнхий сайд нь дэмжсэн. Германы социал демократуудыг зүүн жигүүрийнх гэж харагдахааргүй болж FDP буюу чөлөөт ардчиллагчид CDU –аас ч илүү либерал социал бодлого баримталж байна.

Эдийн засгийн асуудал, шинэ ажлын байр бий болгох тал дээр CDU социал демократуудаас илүү байгаа бол нийгмийн бодлогын тал дээр SPD илүү чадамжтай гэдэгт иргэд итгэлтэй байгаа нь графикаас шууд харагдаж байна. Герман улсын социал демократууд болон Христийн ардчилсан эвслийн бодлогын хамгийн том зөрөө нь татварын асуудал байна. SPD болон Ногоон намынхан 100.000 еврогоос дээш орлоготой иргэдээс 49 хувь (өмнө нь 42) татвар авах түүнчлэн Өв залгамжлалын татварыг хоёр дахин нэмэх, Орлогын татварыг 25-32 болгох зэрэг татварыг өөрчлөлтийн бодлогыг хүчтэй оруулж ирсэн байна. Шалтгаан нь орон нутгийн түвшинд ялангуяа боловсрол, дэд бүтцийг хөгжүүлэхэд илүү их хөрөнгө оруулалт хэрэгтэй гэж үзсэн. Эрх баригчид татварыг хэвээр үлдээж харин илүү үр дүнтэй татвар хураах, татварын онгорхой үлдээхгүй байх тал дээр анхаарч ажилладаг байна. Европын холбооны бодлого бүхэлдээ баруун тийш хазайсны дээрх зураглалаас харж болно. Бид өндөр хөгжилтэй орнуудын замыг дагаад яваад байвал өнөөгийн хөгжлийн түвшинд нь хэзээ хүрэх вэ? Хөгжлийн замыг товчилсон гэгддэг манай бүс нутгийн сингапур, Өмнөд Солонгос гээд “Азийн бар” орнуудын туршлага бидэнд хэрэгтэй юу? Монголын онцлог болох тархай сууршисан цөөн хүн ам, эрс тэс уур амьсгал зэрэг онцлог байдлаараа гуравдагч замыг түлхүү баримталдаг Канад, Скандинавын орнуудын туршлага сонирхол татах уу? гэсэн маргаан ч өрнөж байна. Дэлхийн ертөнц улам даяаршиж, даян дэлхийд чөлөөт зах зээлийн эдийн засаг тархаж, мэдээллийн чөлөөт урсгал, шинжлэх ухаан технологийн ололтууд сүүлийн 20 жил дэлхийн хөгжлийг тодорхойлох болсонтой холбогдуулан дэлхийн социалист хөдөлгөөний нэртэй удирдагчид шинэ нөцөл байдалд тохиорсон үзэл баримтлалын эрэлд гарсан билээ. Зах зээлийн эдийн засаг зүүний нийгмийн чиг баримжаатай бодлогыг хослуулах оролдлогыг 50-иад оноос эхлэн, 80-аад онд эрчимжиж ирсэн юм. Социалист систем задран бутарч, коммуникмын онол явцгүй гэдэг нь тодорхой болсон энэ үед социал демократ болон хөдөлмөрийн намууд хүчээ авч буй неолиберализмын үзлийн эсрэг Гуравдагч замын онолыг сэргүүлэн тавьсан билээ.

Баримт №1:

Монголын зарим улс төрийн намуудын хувьд өөрсдийн улс төрийн үзэл, онолоо улс төрийн үзэл, урсгалын аль хэсэгт хамаарахыг ил тод зарлахаас зайлсхийх тал ажиглагддаг. Иймд тэдгээр намуудыг харьцангуй прагматик чиглэлийн намууд гэж үзэж болох юм шиг санагддаг. Учир нь энэ намууд одоогоор хүн төрөлхтөний нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн улс төрийн үзэл номлолын чухам аль чиглэлийг нь сонгож буйгаа ил тод зарлаагүй ч улс төрийн үзэл баримтлалын сонголтын асуудалд өвөрмөц байдлаар хандаж байдгаараа онцлог юм.

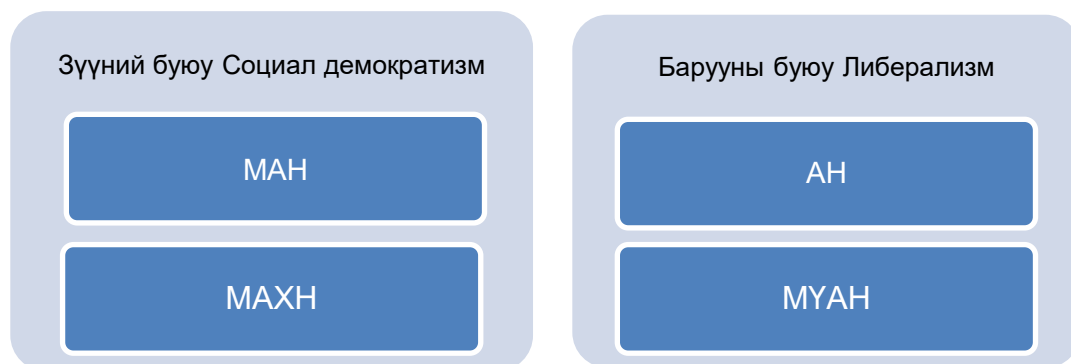
Үүнээс үзэхэд *нэгд*, улс төрийг намууд тодорхой нэг улс төрийн үзэл урсгалыг ягштал баримтлан шүтэх албагүй. Намын үзлийн сонголт чөлөөтэй "прагматик" шинжтэй байх ёстой; *хоёрт*, намууд улс төрийн үзэл баримтлалын сонголтоо хийхдээ аль болохоор улс орныхоо амьдралын бодит хөрс суурь, өвөрмөц онцлог, уламжлалт үзэл сэтгэлгээ, ахуй, иргэншлийн уламжлалт үнэт зүйлст тулгуурлах ёстой; *гуравт*, улс төрийн намуудын үзэл онолын нийтлэг шинж, төвлөрөн илэвх гол цэг нь улс орны тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал байх ёстой гэсэн үндэслэлүүдээр илэрч байдаг.

Баримт №2:

Өнөөгийн бидний үед хүн төрөлхтний орчин үеийн засаглалын хэлбэрүүдээс хамгийн сайн нь болох олон намын оролцоотой ардчилсан тогтолцоогоор төр, засгаа байгуулж байна. XX зууны эхэн хагаст У.Черчилын “Ардчилал бол засаглалын хамгийн муу хэлбэр, гэхдээ бид үүнээс сайн загварыг олоогүй байгаа” хэмээн хэлснийг дэлхийн хүмүүс өөрчилж чадаагүй ч хэт баруун болон хэт зүүнээс төврүүгээ таталцах хандлагаруу эрчимтэй урагшилж явна. Хэт баруунаас хэт зүүнийг хүртэлх орон зайд фашист, либерал, консерватив, социал демократ, социалист,

коммунистгэх мэтийн улс төрийн үзэл баримтлалууд оршдог. Дэлхийн улс төрийн намууд аль нэг үзэл номлолыг дагнан хэрэглэхээс илүү хосолмол хэлбэрийг сонгох, төврүү тэмүүлэх хандлага (Т.Блейр нарын гаргаж, манайд хуулахыг оролдож байсан “Гурав дахь зам /Third way/-ийн жишээ)-ыг түлхүү барих болсонд технологийн үсрэнгүй хөгжил, хүний ухамсарын хандлагын эрс өөрчлөлт, нөөц ашиглах хуваарилалт зэрэг хүчин зүйл шууд нөлөөлж буй нь мэдээж юм. Түүний зэрэгцээ технократуудыг шүтэх, эрэлхийлэх хандлага ч гадаад улсад төдийгүй манай оронд зарим талаар илэрч байна. Монголын хувьд зүүний буюу социал демократизмыг онолын иш үндсээ болгосон МАН, МАХН болон барууны ардчиллын либерализмыг тунхагласан АН, МҮАН, ИЗНН гэх цөөн хэдэн улс төрийн нам идэвхитэй ажиллаж байна. Хуулийн дагуу улсын дээд шүүхэд бүртгэлтэй 35 нам байх хэдий ч улс төрийн үзэл баримтлал нь тодорч төлөвших байтугай, үйл ажиллагаагаа эхлүүлж “бүртгэлийн манцуй”-наасаа сугараагүй намууд нэлээд хэд бий. Угтаа улс төрийн намууд ард түмний санаа бодлыг нэгтгэн зохион байгуулах, боломжтой хэлбэр (тухайлбал; уулзалт, хурал, цуглаан, жагсаал гэх мэт)-үүдээр илэрхийлэх, үзэл бодлын төсөөтэй хэсгийг нэгтгэн дагуулах хамгийн гол нь өөрийн үзэл баримтлалын хүрээнд улс орны хөгжил, бүтээн байгуулалтын хөтөлбөрөө боловсруулж, түүнийгээ үзэл суртлаараа дамжуулан түгээх үүрэгтэй. Гэвч манайд байгаа намууд энэ үүргээ биелүүлж чадахгүй байна. Харин зүүний нам нь барууны үйлдэл гаргах, барууны нам нь зүүний шинжтэй ажил зохион байгуулах төдийгүй олон нийтийг улс төрийн популист амлалтуудын доор улс төрийн үзэл баримтлалын гүнзгий төөрөгдөлд оруулах манлайлалд өрсөлддөг гэж дүгнэж болно.

Улс төрийн намуудын үзэл баримтлал

Монголын улс төрийн намуудыг ингэж үзэл номлолоор нь хатуу зааглан ангилах нь угтаа харьцангуй шинжтэй юм. Учир нь нийгэм дэх улс төрийн олон янзын үзэл бодлууд нь өвөрмөц давтагдашгүй шинжтэй байлаа гэсэн ардчилсан, хүмүүнлэг нийтлэг шинжээрээ шүтэлцэн авцалдаж, бие биенийхээ дотоод агуулгыг сэлбэн баяжуулж байдаг. Энэ тохиолдолд намуудын үзэл баримтлалд янз бүрийн үзэл санааны элементүүд агуулагдаж байх нь зүйн хэрэг. Тиймээс ч либерал шинж төрх бүхий намуудын үзэл баримтлалд социал-демократ, консерватив үзлийн элементүүд байх юм уу, эсвэл консерватив намын үзэл номлолд либерал болон бусад үзлийн элементүүд байх явдал түгээмэл ажиглагддаг. Энэ онцлог манай намуудад ч бүрэн хамаатай билээ. Дээр дурдсан ангилалын хувилбар нь онолын хувьд байж болох үндэслэл, таамаглалд шинжлэл судлалын ажлын эргэлтэнд оруулж буй хэрэг юм. Сүүлийн үед Монголын намуудад улс төрийн тогтвортой онол, үнэлэмж байхгүй, тэдгээр нь үзэл суртал, итгэл үнэмшлээрээ биш, харин зохион байгуулалттай засгийн эрхийн төлөө улайран тэмцэж буй хэсэг бүлэг цөөн хүмүүсийн бөөгнөрөл болсон гэсэн үзэл, байр суурийг манай зарим судлаачид хатуу илэрхийлдэг бөгөөд тэдгээрийн тоонд судлаач Д.Ганхуяг, Ч.Тамир нарыг дурдаж болно.

Тэд өөрсдийн гаргаж тавьсан дүгнэлтүүдээ тодорхой нотолсон олон сонирхолтой нийтлэлүүдийг бичиж, хэвлүүлсэн байдаг. Тухайлбал судлаач Д.Ганхуяг "Монголын төрийг зочид буудаё болгож байна" /Өнөөдөр.2005, № 286/, "Намуудын

мандал 61 бууралт" /Өдрийн сонин. 2005. № 286/ зэрэг нийтлэлүүддүү "Намууд социалист, либерал, консерватив гэх мэтийн улс төрийн эсэргүүцлийн (протест) аль нэг үзэл санааг тунхагладаг боловч энэхүү үзэл санааныхаа эх үндэс, түүх, өөрчлөлт, түүнийг... Монголын нийгэмд тохируулан буулгах, хэрэгжүүлэх, сурталчлах талаар зорилго чиглэлтэй үйл ажиллагаа огт явуулж байгаагүй юм. Иймээс Монголын намуудыг тунхаглан зарласан үзэл санаагаар нь ангилан үзэх нь ихээхэн учир дутагдалтай болно. Намуудын үзэл санаа нь улс төрийн лоозон төдий бөгөөд тэр нь ямагт хоёрдугаар зэргийн ач холбогдолтой байдаг" гэсэн нь сонирхолтой дүгнэлт хийсэн байдаг бол судлаач Ч.Тамир "Үзэл суртал, мөрийн хөтөлбөр, бодлого бидэнд бий юу?" /Шинэ толь. 2006, № 55/ өгүүлэлдээ "Үзэл баримтлал нь хүмүүсийн итгэл үнэмшлээс л эхтэй юм. Гэвч Монголд иргэний улс төрийн суурь үнэт зүйл бүрэлдээгүй, үзэл суртал нь хөгжиж чадсангүй... үзэл суртлаа зүгээр тунхаглаад орхих, хүмүүсийн итгэл үнэмшил болгох нь ялгаатай юм. Өнөөдрийн хямралын гол шалтгаан бол намууд үзэл сурталгүй болсон явдал юм. Үүний шалтгаан нь: *Нэгд*, Тодорхой үнэ цэнэ, итгэл үнэмшил, байр суурьгүй учраас эрх мэдэлд ойрхон хэсэг нь олигархи болж хувирхад амархан байна. *Хоёрт*. Намын тасрахдаа амархан, жирийн гишүүд ч удирдлагатайгаа үзэл суртлын амьд холбоо үгүй учир байнга тэдний араас зууралдах сонирхолгүй, тэр хэрээрээ дарга нар хариуцлага хүлээдэггүй. *гуравт*, Үзэл сурталгүй учир бодлого тодорхойгүй байна; *дөрөвт*, Улс төрийн тодорхой үнэт зүйл бүрэлдэж чадахгүй байгаагаас намууд өөр хоорондоо ялгарахгүй, сонгогчид ч үзэл суртал дагаж санал өгч хэвшихгүй байна" гэсэн зарчмын хувьд зөв зүйтэй анхаарал татсан дүгнэлт хийжээ гэсэн байр суурийг судлаач Доктор Д.Болд-Эрдэнэ өөрийн бүтээлдээ гаргаж тавьсан байна.

Өнөөдөр манайд намуудын тодорхой үзэл, номлолд суурилсан хөгжлийн тодорхой хөтөлбөр, үзэл суртал илт үгүйлэгдэж байна. Нийтлэг зорилгод хүрэх өвөрмөц арга зам, шийдлийн илрэл болсон намуудын тодорхой үзэл, хөтөлбөрүүд байж гэмээжин тэр дундаас монголын нийгмийн хөгжлийн жинхэнэ үзэл, баримтлал боловсрогдон томъёологдох учиртай юм.

Дэлхийн түвшинд ч асуудал мөн л ийм байгаа юм. Тухайлбал, Социнтерны сүүлийн үеийн баримт бичгүүдтэй танилцах явцад дэлхийн нийтийн хүрээний томоохон асуудлыг улс төрийн прагматик шийдлээр, хамтын хүч чармайлтаар шийдвэрлэх нь чухал боловч эцсийн дүнд зарчмын асуудлуудтай тулгарахдаа Социалист интернационалийн намууд тулгуур үзлийнхээ уламжлалт үнэт зүйлст үнэнч байж, чухам тэр хүрээнд асуудлыг шийдвэрлэх болно хэмээн онцлон заасан нь анхаарал татаж байгаа юм.

Түүнчлэн Манай улс төрийн намуудыг ямар ч үзэл сурталгүй хэмээн шууд үнэлэн дүгнэх нь ерөнхийдөө өрөөсгөл хандлага юм. Хэдийгээр монголын улс төрийн намуудын үзэл санааны хөгжлийн үйл явцад асар их бэрхшээл, асуудал тохиолдож буй боловч энэ бүхэн нь бидний үзэж байгаагаар цаг хугацаа, танин мэдэхүйн болон үйл ажиллагааны чадвар чадамж, эдийн засаг, оюун санаа, боловсон хүчний нөөц боломж, олон түмний дэмжлэг илтгэл тодруулж хэлбэл, шилжилтийн үеийн улс орнуудын намын дүр төрхийн нийтлэг илэрхийлэл, нийгмийг ардчилах үйл явцын боловсроогүй байдлын тусгал болж байгаа юм. Гэхдээ манай намууд цаг үеийн өөрчлөлт, хувьслын явцад үзэл санааны хувьд улам бүр хөгжиж цэгцэрч, орчин үеийн намуудын түвшинд хүрэх нь гарцаагүй.

Манай Үндсэн хуулинд улс орон, ард түмний зорилго, хүсэл эрмэлзлэлийг "улсынхаа тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдлыг бататган бэхжүүлэх; хүний эрх, эрх чөлөө, шудрага ёс, үндэснийхээ эв нэгдлийг эрхэмлэн дээдэлж, төрт ёс, түүх, соёлынхоо уламжлалыг нандигнан өвлөж; хүн төрөлхтний соёл иргэншлийн ололтыг хүндэтгэн үзэж; эх орондоо хүмүүнлэг иргэний ардчилсан нийгэм цогцлуулан хөгжүүлэхийг эрхэм зорилго болгоно" гэж нэгтгэн томъёолсон байдаг. Үндсэн хуулийн энэ заалт, үзэл санаа нь манай улс төрийн намуудын үйл ажиллагааны стратегийн зорилго, бодлогын гол агуулгыг илэрхийлж байгаа юм. Энэ нь уг чанартаа намууд хоорондоо үйл ажиллагаагаа уялдуулан зохицуулж, хамтран ажиллах үндэс нь болж байдаг." Гэхдээ намуудын улс төрийн үйл ажиллагааны зорилго нэг нэгдмэл

байх нь түүндээ хүрэх арга зам, боломжнам тус бүрийн хувьд харилцан адилгүй, өвөрмөц онцлогтой байхыг үгүйсгэдэггүй. Үнэхээр ч намуудын улс төрийн баримт бичигт тусгагдсан үзэл санаа, тэдгээрийн үйл ажиллагааны шинжбайдлаас үзэхэд улс төрийн нийтлэг зорилгодоо хүрэх арга зам, шийдэл нь нам бүрийн хувьд харилцан адилгүй болох нь тодорхой байна.

Монголын улс төрийн намуудын нэг хэсэг нь нийтлэг зорилгоо хэрэгжүүлэхдээ бүх бодлогынхоо төвд хүнийг тавьж, хүний эрх, эрх чөлөө, хувийн овсгоо самбаа, санаачлага идэвхийг хөхүүлэн дэмжиж, нийгэмд хөрөнгөлөг чинээлэг давхарга, жижиг өмчтөнүүдийг олноор төрүүлэх замаар хувийн өмч, хувийн хэвшлийг Монгол орны эдийн засагт зонхилох чиглэлтэй болгохыг зорьж байхад нөгөө хэсэг нь нийгмийн амьдралын бүх талыг ардчилах, нийгэм хүмүүсийн эрх, эрх чөлөө, эв нэгдэл, шудрага ёсыг амьдралын бодит хэм хэмжээ болгон төлөвшүүлэх, эх болсон байгал дэлхийгээ хамгаалах асуудлыг төрийн бодлогын төвд тавьж, хүмүүсийг экологийн цэвэр сайхан орчинд амьдарч ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлэх боломжийг баталгаажуулахыг сонирхож байдаг. Гэтэл гуравдах хэсэг нь улс орныхоо үндэсний онцлог, аж төрөх арга ухаан, нүүдлийн иргэншлийн өвөрмөц үнэт зүйлсийг орчин үеийн хүн төрөлхтөний соёл иргэншлийн ололттой хослуулан сэргээж, улс орныхоо тусгаар тогтнол үндэсний аюулгүй байдлыг хангах чиглэлийг онцлон үзэж байна. Ингэж нийтлэг зорилгодоо хүрэх арга зам нь нам тус бүрийн хувьд харилцан адилгүй байдаг нь:

- Улс төрийн намууд нийгэмд бодитой илэрч байгаа харилцан адилгүй олон янзын эрх ашиг, сонирхолын өвөрмөц тусгал болж байдагтай;
- Нам бүхэн амьдралын алив асуудлыг үнэлэн цэгнэх онол баримтлал, чиг бодлогын өөрийн гэсэн онцлогтой, улс төрийн үзэл бодлын үнэ цэнэтэй зүйлст тулгуурлаж байдгаар;
- Нийгмийн оюун санааны амьдралын олон ургальч шинж байдал, түүний зохистой тэнцвэрийг хангагч гол хүчин зүйл мөнийн хувьд намууд нь нийгмийн хөгжлийн бодит явцаар дэвшигдсэн аливаа асуудлыг шийдвэрлэхдээ өөрийн гэсэн өвөрмөц байр суурь, үзэл бодлын үүднээс хандаж байдагтай холбоотой юм.

Ардчилсан төрийн тогтолцоон дахь нам нь бусдаас ялгарах өөрийн гэсэн үзэл сурталтай байдаг. Энэ нь намын үйл ажиллагааны зорилгын үнэт зүйлсийн гол тулгуур, үндэс нь болдог.

Дүгнэлт

Үүнээс үзэхэд өнөө үед ямар ч улс төрийн үзэл урсгал өөрийн цэвэр сонгодог утгаараа оршин үйлчилж буй нь ховор юм. Харин тэдгээр нь хэлбэр агуулгаа ихээхэн өөрчилж барууны үзэл нь харьцангуй сүүнжиж, зүүнийх нь баруунжих хандлагатай болж байгаа юм.

Улс төрийн намуудын үзэл суртал нь төрийн бодлого, бүхэл бүтэн үзэл баримтлалын тулгуур нь болж өгөх учиртай. Плюраль ардчиллын нөхцөлд аль нэг үзэл суртлыг амьдрал дээр сонгуулийн дүнгээр парламентад олонхи суудал авсан намын үзэл суртал тухайн үедээ давамгайлах шинжтэй байж болохыг үгүйсгэх аргагүй юм. Гэхдээ сонгуулийн үр дүнгээс үл шалтгаалан залгамжлан авах зарчмууд суурь үнэт зүйлстэй байдгаараа төрийн бодлогын онцлогийг тодорхойлдог. Учир нь олон түмний сэтгэл санаа, оюун ухааныг эзэмдэн гарч ирсэн үзэл суртал төрийн өмнө тулгарч байгаа зорилтуудыг шийдвэрлэхэд том хүч нь болдог. Ийм учраас өнөөгийн нөхцөлд үзэл суртлын үүрэг, ач холбогдол өндөржиж байна. Намууд төрийн бодлого боловсруулж тодорхойлох гол институт болдогийн хувьд үзэл сурталтай байдаг. Үзэл суртал нь намыг дэмжсэн бүлгүүдийн ашиг сонирхлыг илэрхийлэн хамгаалдаг үнэт зүйлсийн систем юм.

Үзэл суртал улс төрд чухал үүрэгтэйгээс гадна хүмүүсийн учир шалтгааныг тодорхойлох шинжтэй байдаг. Иймд намуудын үзэл баримтлалаар дамжуулж олон нийтийг нэгтгэх, нягтруулах, дайчлах хэрэгцээ их өсч байна. Нам үзэл суртлаа сайн боловсруулна гэдэг бол онолын болон практик мэдлэг чадварыг шаарддаг.

Сүүлийн үед үзэл суртлууд интеграчилагдаж байгаатай холбоотойгоор намууд ижилсэх, ойртох хандлагатай болж, төлөвшөөгүй, чадавхгүй, мөнгөтэй нэгний карьер хөөдөг хэрэгсэл болсон учраас олон нийт дургүйцэх нь ойлгомжтой. Үүний үр дүнд парламент ямар ч чадавхгүй болж харагдаж байна.

Санал

- Улс төрийн намууд гоё бодлого ярьж ирсэн ч түүнийгээ хэрэгжүүлэх санаачилга гаргах, манлайлах ямар ч идэвх оролцоогүй байна. Нам гэдэг байгууллага үзэл суртал дээрээ тулгуурлаад үнэт зүйлийг олборлодог уурхай байх үүрэг, зарчмаа хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.
- Улс төрийн намууд үзэл суртлынхаа хувьд баруун, зүүн, төвийнх гэж нэрлэдэг ч бодлогын концепциос эхлээд улс төрчид нь хэрэгжүүлэх хэрэгтэй байна.
- Улс төрийн намууд бодлого импортолж чадахгүй, үнэт зүйлгүй байгаагаас өнөөдөр яаж хагарч байгааг харж байна. Намд хувь хүн, бүлэг хоорондын талцал явагдаж байгаагаас биш ямар ч үнэ цэнэтэй маргаан алга. Тиймээс өнөөгийнх шиг үеэ өнгөрөөсөн улс төрийн намуудтай цааш явахгүй. Иймд Намуудын бодлогыг шинэчлэхгүйгээр ирээдүйгээ тодорхойлох боломжгүй байна.

Ном зүй

Хууль тогтоомж

- Монгол Улсын Үндсэн хууль 1992 он
- Монгол Улсын намын тухай хууль 2005 он

Ном бүтээл

- Д.Болд-Эрдэнэ. “Монголын улс төрийн нам, намын системийн төлөвшил, УБ.,2008.
- Э.Гэрэлт-Од. Монгол дахь улс төрийн намуудын дотоод ардчиллын төлөвшлийн асуудал (1990 оноос хойш). Улс төрийн шинжлэх ухааны докторын диссертаци. УБ., 2009
- М.Энхсайхан. “Орчин үеийн улс төрийн намууд”, УБ., 1996.
- G.Sartori. Parties and Party systems.London, 1976.
- Duverger M. Political Parties. London., 1970.
- W.Phillips Shively. “Power and choice”, Boston., 1997.
- МУИС “Улс төрийн шинжлэх ухаан”,УБ.,2010.
- А.Цанжид”Улс төрийн шинжлэх ухаан”УБ.,1996
- А.Цанжид”Социал демократ үзэл”УБ.,1995
- Улс төрийн боловсролын академи “Улс төр судлал”УБ.,1996
- “Монголын улс төрийн ууган байгууллага МАХН ба улс төрийн үзэл баримтлал.”УБ., 2010
- “Нийгмийн ардчиллын ирээдүй” Томас Майер, Николе Врайертай хамтран бүтээв УБ., 2009
- Сонгуулийн Ерөнхий Хороо <http://www.gec.gov.mn/>

Хавсралт

Улсын Дээд Шүүхэд бүртгэлтэй намууд

№	Нэр	Нэрийн товчлол	Байгуулагдсан он	Гишүүний тоо	Тайлбар
1	Монгол ардын нам	МАН	1921.03.01	161,300	1924-2010 онд Монгол Ардын хувьсгалт нам (МАХН) нэртэй байсан
2	Ардчилсан нам	АН	2000.02.06	150,000	МҮАН, МСДН, МШАН,

					МАСМН, МоАН зэрэг нам нэгдэж байгуулагдсан
3	Монголын ногоон нам	МНН	1990.05.13	2,100	2012 онд ИЗНН-тай нэгдэхгүй гэсэн хэсэг нь намаа авч үлдсэн
4	Иргэний зориг ногоон нам	ИЗНН	2000.03.23	35,000	2002 онд БНН-тай нэгдэж Иргэний зориг- Бүгд найрамдах нам болсон ч 2006 онд эргэн ИЗН болсон.2012 онд МНН-ын хэсэгтэй нэгдэж ИЗНН болсон.
5	Монголын уламжлалын нэгдсэн нам	МУНН	1993.12.05	1,503	ММТНН, МХӨНН, МТТ зэрэг нам нэгдэж байгуулагдсан
6	Монголын либерал ардчилсан нам	МЛАН	1998.03.05	863	
7	Эх орон нам		1998.12.16	160,000	Монголын ардчилсан шинэ социалист нам (МАШСН) нэртэй үүсч, 2000 онд Эх орон- МАШСН, 2005 онд одоогийн нэрээ авсан
8	Монголын либерал нам	МЛН	1999.12.17	1300	МИАШЛН нэртэй үүссэн
9	Бүгд найрамдах нам	БНН	1992.04.07	50,000	2002 онд ИЗНН-тай нэгдэж, 2004 онд тусгаарлаж, 2006 онд шинээр бүртгүүлсэн
10	Монголын эмэгтэйчүүдийн үндэсний нам	МЭҮН	2003.12.16	1,069	
11	Монголын социал демократ нам		2004.12.19	3,000	1990-1999 онд МСДН байсан. 2000 онд бусад намуудтай нэгдэн АН-ын нэг хэсэг болсон.2004 онд намаа сэргээн байгуулсан.
12	Ард түмний нам	АТН	2005.12.11	11,859	
13	Монгол үндэсний ардчилсан нам	МУАН	2006.05.19	26,000	Үндэсний шинэ нам нэрээр байгуулдсан, 2011 онд нэрээ одоогийнхоор сольсон
14	Эрх чөлөөг хэрэгжүүлэгч нам		2006.10.09	1,600	

15	Иргэний хөдөлгөөний нам	ИХН	2007.08.17	815	
16	Хөгжлийн хөтөлбөрийн нам	ХХН	2007.10.28	933	
17	Монголын ардчилсан хөдөлгөөний нам		2008.02.01	850	
18	Монгол ардын хувьсгалт нам	МАХН	2011.01.28	35,000	МАХН нэрээ МАН болгож солихыг эсэргүүцсэн хэсэг олонхоосоо салан байгуулсан нам
19	Хамуг монголын хөдөлмөрийн нам	ХМХН	2011.09.23	2,000	
20	Хөдөлмөрийн Үндэсний Нам	ХҮН	2011.12.05	1,024	
21	Эх орончдын нэгдсэн нам	ЭОНН	2012.03.12	2,150	
22	Монгол консерватив нам	МКН	2012.06.20	959	
23	Тусгаар тогтнол, эв нэгдлийн нам	ТТЭНН	2015.04.18	3,131	
24	Ард түмнээ хайрлая нам	АТХН	2015.04.20	1,388	
25	Монголын хүний төлөө нам	МХТН	2017.02.17	1,135	
26	Үнэн ба зөв нам	ҮБЗН	2017.03.10	2,100	
27	Зон олны нам	ЗОН	2017.06.12	2,022	
28	Дэлхийн Монголчууд Нам	ДМН	2018.03.05	1800	
29	Ард түмний олонхийн засаглал нам	АТОЗН	2018.08.26	1080	
30	Их эв нам	ИЭН	2018.09.29	1056	
31	Гэр хороолол хөгжлийн нам	ГХХН	2018.11.28	1023	
32	Миний Монгол нам	ММН	2019.4.10	979	
33	Монгол шинэчлэлт нам	МШН	2018.10.19	1023	
34	Шударга иргэдийн нэгдсэн эвсэл нам	ШИНЭН	2019.6.6	913	
35	Зүй Ёс нам	ЗЁН	2019.6.8	1533	

36	Ардчилал шинэчлэлийн нам		2019.12.18	893	
----	--------------------------------	--	------------	-----	--